

Keşifler ve Coğrafya

Nazan Karakaş Özür

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 3. Baskı, 2017, 336 Sayfa, ISBN: 978-605-9787-12-3.

Alper YAVUZ*

Tam adı Keşifler ve Coğrafya: 15. ve 16. Yüzyıl Keşifleri olan kitabın yazarı, coğrafya eğitimi ve coğrafya tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan akademisyen Nazan Karakaş Özür'dür. Lisansını Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, yüksek lisansını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, doktorasını ise Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tamamlamış olan yazar, 2013 yılından bu yana Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde görev yapmaktadır.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı, alper34yavuz@gmail.com

Boyutları 13,5 x 21 cm. olan kitap, karton kapaklı ve ciltlidir. İnternet üzerinden kitap satışı yapan işletmelerde liste fiyatı 28,00 TL olarak görünmekle beraber indirimler ile daha düşük bir fiyata satın alınabilmektedir. Kitabın içeriği ve hacmi göz önünde bulundurulduğunda fiyatının uygun olduğu söylenebilir. Kitabın, birincisi Ekim 2015'te, ikincisi Kasım 2016'da ve üçüncüsü Eylül 2017'de olmak üzere üç baskısı yapılmış olup, bu makalenin yazımında üçüncü ve en güncel baskıdan yararlanılmıştır.

Kitap, yazarın kısa bir özgeçmişi ile başlar. Hemen ardından gelen içindekiler sayfasını yine kısa bir önsöz ve giriş kısmı takip eder. Kitap içerik olarak üç ana bölüme oluşur. Yazar, bu bölümlenmeyi yapmasının iki nedeni olduğunu giriş kısmında belirtir ve bu nedenlerin birincisini “konuların kavramsal çerçevesi ve ilişkilerin belirlenmesi için coğrafya ve keşif bağlamında bir ön tartışmaya ihtiyaç duyulması”, ikincisini ise “keşiflerin gerçekleştiği dönemin bütünlüğünün bozulmadan ayrı bir bölüm halinde ortaya konulması gerekliliği” olarak açıklar. Kitabın sonunda on sayfalık bir kaynakça ve beş sayfalık bir dizin bulunur.

Birinci bölüm, Coğrafya ve Keşif ana başlığını taşımaktadır. Bölümün alt başlıkları, İnsan ve Keşif Düşüncesi ile Keşifler ve Coğrafya Bilimi olmak üzere iki tanedir. İnsan ve Keşif Düşüncesi başlığı altında ilk keşifleri başlatan nedenler incelenir. İnsanın merak dürtüsü, mekan kullanma ihtiyacı, ufka doğru yürüme çabası, dünyayı algılayış biçimi gibi konulara değinilir ve bunlar keşif düşüncesinde etkili olan önemli faktörler olarak gösterilir. Keşif düşüncesinin gelişmesinde bireysel motivasyonlar kadar ulaşım şartlarının uygunluğu ve keşif için gerekli donanımın sağlanması gibi faktörlerin de etkili olduğu belirtilir. Devletlerin, çevredeki uluslar ile ticari bağlantılar kurmak, kara ve denizler hakkında bilgi toplamak, ekonomik çıkarlar elde etmek, sefer planlamalarını düzenlemek, kutsal mekanlar aramak, dinlerini yaymak gibi nedenlerle keşiflerden yararlandıkları ve onları destekledikleri bilgisi hatırlatılır. Bireysel girişimlerden ziyade devlet desteğiyle yapılan keşif faaliyetlerinin daha başarılı ve daha etkili olduğu vurgulanır. Keşifler ve Coğrafya Bilimi başlığı altında ise öncelikle coğrafi bilginin tarihsel gelişim süreci ele alınır. İlk Çağ dünyasında Yunan kolonilerinin, Büyük İskender'in, Roma İmparatorluğu'nun ve bu çağda yaşamış önemli tarihçi ve coğrafyacıların keşiflere katkılarında bahsedilir. Ardından, coğrafya biliminde keşiflerin yerine değinilir. Keşiflerin coğrafi bir olay olduğu, coğrafi çevreyi çeşitlendirdiği, coğrafi düşüncenin yeniden organize edilmesine neden olduğu ve coğrafyacılar için yeni bir dönem başlattığı gibi konular üzerinde tartışılır.

İkinci bölüm, Keşifler Dönemi ana başlığını taşımaktadır. Bölümün alt başlıkları, 15. Yüzyıla Kadar Farklı Toplumlarda Keşifler, Keşifler Öncesi Avrupa, Ümit Burnu ve Hindistan Yolu'nun Keşfi, Amerika'nın Keşfi ve Dünyanın Çevresinin Dolaşılması olmak üzere beş tanedir. 15. Yüzyıla Kadar Farklı Toplumlarda Keşifler başlığı altında 15. Yüzyıldan önce dünyada keşif hareketi olarak nitelendirilebilecek faaliyetler ele alınır. İlk Çağ'da Fenikeliler ve Kartacalıların, Orta Çağ'da Çinlilerin, Hintlilerin, Vikinglerin ve Arapların yürüttüğü keşif hareketleri üzerinde durulur. Keşifler Öncesi Avrupa başlığı altında Orta Çağ Avrupası'nın 15. Yüzyıla kadar yaşadığı değişim ve dönüşümler ele alınır. Roma İmparatorluğu'nun kurulması, Feodalizmin ortaya çıkışı, Avrupa'daki bilimsel faaliyetler, Haçlı Seferleri, Moğolların Avrupa'ya etkileri gibi konular üzerinde kısaca durularak bilgiler verilir ve hatırlatmalar yapılır. Ümit Burnu ve Hindistan

Yolu'nun Keşfi başlığı Portekizlilerin keşif faaliyetleri hakkında detaylı bilgilerin verildiği kısımdır. Kitabın temasını oluşturan esas konular buradan itibaren başlamaktadır. Gemici Henrique'nin faaliyetleri, Portekizlilerin kullandıkları gemi tipleri, Afrika'daki keşif hareketleri, İspanya ile yaşanan sorunlar ve anlaşma süreci, Kral II. Joao dönemi, Bartolomeu Dias, Fernao de Magalhaes, Vasco da Gama, Hindistan'daki mücadeleler ve kurulan ticaret kolonileri gibi konular üzerinde durulur. Ardından Portekiz'in siyasi ve ekonomik anlamda düşüşe geçme sürecine değinilir. Amerika'nın Keşfi başlığı ise İspanyolların keşif faaliyetlerinin detaylı olarak incelendiği kısımdır. Arapların İber Yarımadası'ndan çıkarıldığı Yeniden Fetih hareketi, Cristoforo Colombo, Amerigo Vespucci ve Vasco Nunez de Balboa'nın faaliyetleri, Amerika'da keşfedilen yeni topraklar ve kurulan koloniler, Hernan Cortes önderliğinde Azteklerin, Francisco Pizarro önderliğinde İnkaların yenilerek topraklarının kolonileştirilmesi bu kısımda anlatılan konulardandır. Ardından, dengelerin değişmesiyle İspanya'nın siyasi ve ekonomik anlamda düşüşe geçme sürecinden bahsedilir. Dünyanın Çevresinin Dolaşılması ise bölümün son başlığı olup burada Macellan olarak bilinen Fernao de Magalhaes'in dünya turuna kısaca değinilir.

Üçüncü ve son bölüm ise Keşiflerin Sonu ana başlığını taşır. Bölümde Haritacılık, Dünya Ekonomisi, Kölelik, Hastalıklar, Bağımlılık, Doğanın Değişimi ve Sömürgecilik adlarında yedi alt başlık bulunur. Haritacılık başlığı altında öncelikle Orta Çağ'da haritacılığın Avrupa haritacılığı ve İslam haritacılığı olarak iki ayrı koldan gelişmesine değinilir. Batlamyus olarak bilinen Ptolemaios'un ve Müslüman coğrafyacıların bilime katkılarından söz edilir. Ardından keşifler sürecinde bilinmeyen yerlerin açığa çıkması, dünyanın haritalanmamış yerlerinin haritalanması, Portekizlilerin ve İspanyolların haritacılığa katkıları, haritaların devlet sırrı haline gelmesi, harita yapımı ve basımı için denizcilere ve matbaaya ihtiyaç olması gibi konular üzerinde durulur. Dünya Ekonomisi başlığında, keşiflere kadar dünya ekonomisinin gelişiminin nasıl olduğu, keşiflerin ekonomiyi nasıl tamamen değiştirdiği, ilk ekonomik dönüşümün başlangıcı sayılan Güney Asya ticareti, dünya ekonomisini değiştiren bazı ürünler, yeni çıkarılan madenler ve fiyat devrimi anlatılır. Kölelik başlığında, eski dünyanın kölelik anlayışının keşifler çağında nasıl değiştiğinden ve Afrika'daki köleleştirme faaliyetlerinden bahsedilir. Hastalıklar başlığında, keşiflerle birlikte gerçekleşmeye başlayan kıtalararası mikrop transferine, salgın hastalıkların nasıl yayıldığına ve yayılma sebeplerine; Bağımlılık başlığında ise keşiflerle birlikte tütün, afyon, kokain gibi maddelerin toplumsal hayata giriş ve yaygınlaşma sürecine değinilir. Doğanın Değişimi başlığında, keşifler sürecinde tanışılan yeni bitki ve hayvan türlerinin yarattığı etkiler ile botanik, zooloji, tıp, jeoloji, tarih ve coğrafya gibi bilim dallarında yapılan atılımlar üzerinde durulur. Bölümün son başlığı Sömürgecilik ise keşiflerle birlikte ortaya çıkan sömürgecilik fikrinin ve bu fikir etrafında gelişen olayların genel bir değerlendirmesini içerir. Sömürgeciliğin tarihsel süreci, yayılması, kültürleri yok etmesi, İngiliz sömürgeciliği ve Kapitalizm, bu başlık altında değinilen konulardandır.

Kitabın sonuna Seçilmiş Keşifler Kronolojisi eklenmiştir. Burada 15. Yüzyıl başlarından 19. Yüzyıl ortalarına kadar dünyada yapılan önemli keşif hareketleri listelenmiştir. Konuların anlatımı 30'dan fazla harita ile desteklenmiştir. Anlatım net, kullanılan dil yalındır. Bütün bunlar, içeriğin anlaşılmasını

kolaylaştırmakta ve verilen bilgileri akılda kalıcı hale getirmektedir. Kitap, bir coğrafyacının bakış açısından yazılmış olmasına rağmen özellikle ikinci bölümden itibaren içerdiği bilgiler sayesinde hem tarihçilerin hem de coğrafyacıların ilgili çalışmalarında yararlanabilecekleri bir kaynak niteliğindedir.

Yeni Çağ'ın özünü oluşturan ve dünyada Yeni Çağ Tarihi dendiğinde akla gelen ilk konulardan olan Coğrafi Keşifler ve sömürgecilik tarihi hakkında ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu konuda yazılmış az sayıdaki yerli eserden biri olan Keşifler ve Coğrafya, bu büyük boşluğu doldurmaya katkıda bulunmaktadır.